

Berenika Zemanová Urbanová, Hrabě hraje divadlo. Leopold II. Lažanský z Bukové (1854–1891), disertační práce, Ústav historických věd, Fakulta filozofická Univerzity Pardubice 2021.

Posudek oponenta disertační práce

Při četbě disertační práce Bereniky Zemanové Urbanové se mi okamžitě vybavily závěry německého historika Ewalda Frie z inspirativní statě *Adelsgeschichte des 19. Jahrhunderts?* (Ewald Frie, *Adelsgeschichte des 19. Jahrhunderts ? Eine Skizze, Geschichte und Gesellschaft* 33, 2007, s. 398-415). Podle nich nemá smysl sledovat šlechtu v moderní době jako společenský systém, ale je nutné zabývat se schopností jednotlivců, případně rodin adaptovat se na funkčně uspořádanou společnost. Šlechtic není povolání, ale ten, kdo se za šlechtice označuje, se může stát politikem, podnikatelem, důstojníkem či umělcem. Na otázku, co je šlechta v 19. století, Ewald Frie odpovídá, že jejím základem v té době již není žádná zobrazitelná sociální realita a tudíž se „šlechta pozvolně stává sebepopisem, metaforou.“

Je škoda, že se autorka neměla možnost seznámit s důležitými texty tohoto historika, který navazuje na sociologické teorie Niklase Luhmanna. V kapitole o metodologii předkládá jiná teoretická východiska, která vycházejí z jejích teatrologických zkušeností a nabízejí inspiraci teorií her či kulturně historickými a antropologickými koncepty. V samotném textu práce jsem však našel především odpovědi na otázky, jež se týkají hledání místa příslušníka staré šlechtické rodiny v měnícím se světě předminulého století. K tomuto tématu se ostatně vztahuje velká část historiografické produkce o šlechtě v 19. a 20. století, ta je však v úvodní kapitole disertační práce zmíněna jen částečně, navíc se zaměřením převážně na české prostředí. Také mi schází, byť stručné, zamyšlení nad úlohou biografické metody v současném dějepisectví. Přitom biografie zažívá v evropské historiografii v poslední době svou renesanci, což se týká i psaní o šlechtě v 19. století. Po marných pokusech uchopit tuto společenskou vrstvu jako celek a určit přesně její sociální pozici v modernizující se společnosti přešlo dějepisectví ke skupinovým, či lépe řečeno „rodinným“ a individuálním biografiím, které umožňují přesnější popis a předjímají větší variabilitu interpretace.

Prosím, aby brala Berenika Zemanová Urbanová má předchozí kritická slova spíše jako pobídku k další četbě a přemýšlení. Hodnota její práce tkví v něčem jiném, než je obsáhlé

teoretizování. Spočívá především v poctivém přístupu k pramenům. Jejich seznam prozrazuje využití obřímího množství vydaných pramenů, z něhož především práci s periodiky považují za naprosto příkladnou. Co mě však potěšilo nejvíce, byla schopnost vyrovnat se s rozsáhlou archivní pozůstalostí Leopolda Lažanského a jeho příbuzných zahrnující především materiály osobní povahy – korespondenci a deníky. Jejich využití přineslo celou řadu objevných zjištění, které se podařilo autorce vetknout do textu a vyhnout se přitom nebezpečí pouhého přeuvyprávění pramene, což by vedlo k přetížení textu neúnosným množstvím marginalit.

Předložená práce je výborně napsaný životopis zajímavé osobnosti 19. století. Je postaven na časové ose, která nás provází od popisu rodinných vazeb, přes dětství a mládí hlavního aktéra, až po hledání místa ve společnosti a uplatnění se v oblasti dramatického umění, politiky a hospodaření na zděděném majetku. Věrna názvu své disertační práce nechává Berenika Zemanová Urbanová rozehrávat hraběte Leopolda Lažanského životní role nejen na divadelním jevišti, ale také na půdě vídeňského parlamentu či v kulisách chyšského panství. Největší pozornost věnuje umělecké kariéře tohoto šlechtice. Právě ta přivedla autorku k zájmu o jeho osobu. Při jejím zhodnocení využila své erudice zkušené badatelky v oblasti dějin divadelnictví v českých zemích. Doporučil bych však více se věnovat historickému vývoji vztahu šlechty k divadlu. Zařazená kapitola na toto téma mi připadá dosti torzovitá. Možná by stálo za to šířeji se zabývat šlechtickým mecenátem a vlastní uměleckou tvorbou šlechticů a šlechticů, která v případě výtvarného umění, hudby a literatury dosahovala zajímavých výsledků.

Objevná je i část, která vykreslila Lažanského jako neúspěšného politika. Jeho role národoveckého poslance říšské rady, který navzdory své čamaře nebyl schopen správného projevu v češtině, měla tragikomický nádech. Ukazuje však krajní meze nacionalizace šlechty v předminulém století. Nabízí se zde možnost srovnání s dalšími aristokratickými politickými solitéry, k nimž patřil Václav Kounic, Rudolf Thurn-Taxis a do jisté míry i Jan Harrach nebo Bedřich Schwarzenberg.

Vedle výše zmíněných rolí ve veřejném prostoru se práce věnuje podrobně i soukromé sféře života Leopolda Lažanského. Díky množství dochovaných pramenů osobní povahy se autorce podařilo vytvořit psychologizující sondu do nitra šlechtické duše. V tomto směru má text až „románový“ rozměr. Zároveň vzbuzuje otázky po erozi tradičních hodnot, které stmelovaly starou šlechtu jako svébytnou sociální skupinu.

Předložený text má nespornou kvalitu obsahovou i formální a doufám, že se dočkáme jeho knižního vydání. V tom případě bude potřeba odstranit některé faktografické omyly. Pojem ústavověrný federalista v rakouských politických dějinách druhé poloviny 19. století nedává smysl (s. 87). Jižní Tyroly po Vídeňském kongresu nepřípadly Itálii, která ostatně tehdy ani neexistovala (s. 92). Živnostenský řád byl vyhlášen císařským patentem až v prosinci roku 1859 s platností od května následujícího roku (s. 105). Čeští poslanci vstoupili do Říšské rady po letech pasivní rezistence v říjnu 1879 (s. 140). Leopold Lažanský v roce 1887 kandidoval do zemského sněmu v kurii venkovských obcí (s. 145). To jsou však snadno odstranitelné omyly.

Závěrem mohu říci jen, že mi četba práce přinesla poučení i potěšení. Představuje text, který nepředkládá zásadní metodologické inovace, ale je založen na pokorné práci s historickými prameny, což má v dnešní době tíhnoucí k povrchnosti svou nespornou cenu. Navíc autorka ukázala, že využití biografického přístupu ve výzkumu šlechty v moderní době je jednoznačně přínosné. Práci doporučuji k obhajobě.

V Českých Budějovicích 3. října 2021

Mgr. Zdeněk Bezcený, Ph.D.